

УДК 378.148

Європейський вибір України і підготовка вчителя

Віктор Євдокимов,
доктор педагогічних наук,
член-кореспондент АПН України,
Харківський національний
педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди

*Шляхи удосконалення педагогічної освіти
в умовах євроінтеграції*

Шриєднання України до Болонського процесу 19 травня 2005 року в місті Бергені (Норвегія) створило в державі нову освітню ситуацію, яка вимагає окремого педагогічного аналізу.

Досягнення успіху у розв'язанні проблеми євроінтеграції освіти, що багато в чому визначає майбутнє України, допоможе ґрунтовно вивчити, творчо осмислити й активно впроваджувати в сучасну практику надбання психолого-педагогічної науки, її обґрунтовані ідеї про шляхи та умови оптимальних змін у системі освіти, про глибинний сенс трансформацій, що відбуваються, про їхню суть, напрями розвитку й результати цього процесу. Модернізація освіти у зв'язку з євроінтеграцією постає як удосконалення, рух уперед, як розробка й реалізація нових

цілей, завдань, пріоритетів, стратегій розвитку освіти. Все це вимагає розроблення концептуального забезпечення модернізації системи вищої освіти, що виходить з необхідності її переорієнтування на реальні потреби розвитку економіки і громадянського суспільства, детермінування засобів і кінцевих результатів модернізації процесами розбудови України та її включення у світовий ринок праці, освітньо-науковий і культурний простір.

Шростежуючи особливості розвитку окремих процесів в освіті, стверджуємо, що нині педагогічна освіта України зазнала соціально-політичних й економічних змін, але, разом з тим, в освіті не спостерігається орієнтації на особистісно-професійний розвиток майбутніх учителів, що характеризує освіту

найбільш розвинених країн світу. Наша освітня система має досить помітно виражений авторитарний характер, в ній замало раціоналізму й активності. Натомість у навчання на перше місце висувається пізнання й воно часто трактується як уміння запам'ятовувати матеріал, а не як засіб відкриття нового.

Такий стиль роботи майбутні вчителі згодом переносять у шкільні класи й кабінети. Звідси й походить тенденція до надання учням щоразу більшої за обсягом інформації, що породжує ілюзію діяльності як учителя, так і учня.

У зв'язку з цим особливої уваги заслуговує проблема поглиблення процесу оновлення педагогічної освіти, спрямованої на професійну підготовку вчителя як особливої соціальної особистості в умовах євроінтеграції. В університеті в останні роки були підготовлені і захищені докторські дисертації І.І. Костікової «Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов засобами інформаційно-комунікаційних технологій», В.Г. Моторіної «Дидактичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів математики у вищих педагогічних навчальних закладах».

Професійна педагогічна освіта вимагає переосмислення самого змісту освіти, його структури та форм організації. Домінуюча енциклопедична модель професійної підготовки вчителів виявилась не придатною для початку ХХІ століття, з його небувалою динамікою та надзвичайно широким обсягом різноманітних соціальних і політичних перетворень. Величезний інформаційний потік, який помітно зростає при входженні України до європейського освітнього простору, вимагає від учителя не лише більш ґрунтовної підготовки не лише до раціонального відбору, переробки, зберігання й використання знань про світ, кількість яких ловиноподібно зростає, але й розвитку духовності, почуттєвої сфери майбутніх учителів.

Малопридатною в умовах євроінтеграції є методична модель, що спрямована на

відтворення знань. У нових умовах учитель не віднаходить підтримки в організаційній моделі, що віддає перевагу масовим формам навчально-виховної діяльності.

Нові обставини додатково стимулюють усвідомлення необхідності змін у професійній підготовці майбутніх учителів. У працях відомих учених (В. Г. Кремень, О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко, А. М. Бойко, І. Ф. Прокопенко, В. І. Бондар, В. К. Буряк, І. А. Зязюн, М. Б. Євтух та ін.) модернізація педагогічної освіти розглядається як чинник, що планомірно оптимізує процес професійної підготовки нового вчителя нової доби.

Нова система, що народжується, є результатом впливу різноманітних факторів, у різних зв'язках і відносинах, стимулюючи при цьому сам процес модернізації педагогічної освіти.

Сучасні уявлення про якість освіти передбачають запровадження у вищій школі компетентнісного підходу, характерною ознакою якого є формулювання освітніх цілей (бакалаврського та магістерського циклів) і результатів навчання у формі системи компетентностей. Важливим чинником гарантування якості стає планування розвитку в майбутніх учителів низки базових (спільних для всіх видів професійної та суспільної діяльності) і предметних (відображають специфіку конкретного виду діяльності) компетентностей, а також використання європейської системи трансферу і накопичення кредитів з метою визначення навчального навантаження, необхідного для досягнення запланованих навчальних результатів.

На основі компетентнісного підходу першочергово необхідно запропонувати технології формування компетентностей та методи їх діагностики.

Сучасний учитель повинен знати як теоретичні інноваційні підходи до системи навчання, так і практичні технології, які можна застосувати в навчальному процесі. Науково-педагогічні дослідження, проведені в Національній Академії педагогічних наук України, свідчать, що

навчання з допомогою традиційних технологій не дозволяє розвинути ключові, базові компетентності з конкретної навчальної дисципліни. Саме тому необхідно здійснити рішучу перебудову навчального процесу [1].

Майбутнім учителям необхідно цілеспрямовано і наполегливо оволодівати інтенсивними інтерактивними технологіями навчання: рольовими, імітаційними іграми, тренінгами, кейсами, ігровим проектуванням, технологіями критичного мислення, креативними техніками й багатьма іншими прийомами. Інноваційні технології розвивають базові компетентності студента, формують необхідні для професії вчителя уміння і навички, створюють передумови для їх психологічної готовності впроваджувати в реальну практику освоєні технології.

При використанні інноваційних технологій головною дієвою особою є студент. Учасники заняття втягуються в обговорення реальної педагогічної ситуації і тому виявляють активну позицію. Спільними зусиллями групи аналізується ситуація й виробляється практичне рішення. Вибір кращого рішення в контексті поставленої педагогічної проблеми відбувається через аналіз ситуації й оцінку напрацьованих альтернатив. Майбутні вчителі засвоюють характеристики та види аналізу: системний, причинно-наслідковий, проблемний, прогностичний, аксеологічний, праксеологічний, документальний, ситуаційний, управлінський, економічний, соціологічний, політологічний, психологічний, педагогічний тощо. Важливим моментом при аналізі педагогічної ситуації є підтримка емоційної напруги в групі.

Ключовою складовою в інноваційних перетвореннях, які характеризують сучасну педагогічну освіту, є модернізація її змісту. Визначаючи її вектори, науковці мають враховувати загальноцивілізаційні тенденції розвитку національних освітніх систем у ХХІ ст., до яких, зокрема, належать системне підвищення якості освіти, її гуманізація і гуманітаризація, розбудова

на засадах безперервності, формування єдиного освітнього простору в Європі та перехід до інноваційного навчання. Ставши новітніми орієнтирами освітньої політики України, ці тенденції спричинили комплекс вимог до професійних і особистісних якостей педагога та обумовили необхідність переорієнтації педагогічної освіти на виховання професіоналів нової генерації.

Необхідною умовою якісної підготовки майбутніх учителів є інтеграція освітньої і наукової складових у діяльності вищих навчальних закладів, що передбачає орієнтацію викладання на новітні наукові досягнення, здійснення наукових досліджень, використання їх результатів у навчальному процесі, залучення студентів до дослідницької діяльності. Основним джерелом, що живить процес модернізації змісту педагогічної освіти, є, безперечно, результати науково-дослідницької діяльності педагогів.

Наука як виробництво нових знань і освіта як їх передача і поширення тісно взаємозв'язані. Навчати потрібно не тільки знанням, але й тому, як їх здобувати і примножувати, а це без особистої участі і викладача, і студента в дослідницькому процесі неможливе. З іншого боку, будь-який дослідник повинен уміти навчати своїх учнів, і бажано — найбільш ефективним способом. Таким чином, всякі порушення природничих зв'язків між науковим і освітнім процесами буде завдавати шкоди їм обом.

У той же час наука і освіта — як процеси, що відрізняються один від одного, так що їх взаємодія не відбувається автоматично, а залежить як від ступеню впливу науки на освіту, так і від здатності освіти сприймати наукові досягнення. Добре, якщо органічний зв'язок науки і освіти закладається відразу і укріплюється в міру їх розвитку.

В організаційному аспекті розв'язання проблеми інтеграції освітньої і наукової складових у діяльності вищих навчальних закладів насамперед потребує раціонального розподілу академічного й дослідницько-інноваційного наванта-

ження науково-педагогічних працівників. Треба нормативно закріпити співвідношення часток робочого часу науково-педагогічних працівників різних рівнів, витрачених на науково-дослідну і науково-педагогічну діяльність.

Навчальний процес як складна багатофакторна система успішно здійснюється за умов досконалої і вивіреної діагностики рівня знань студентів у вигляді зворотного зв'язку шляхом моніторингу і контролю за навчанням і його результатами. Для удосконалення управління навчальним процесом в умовах євроінтеграції доведеться вирішувати такі завдання: створення гнучкої, динамічної, демократичної системи управління, яка використовує варіативні управлінські рішення; формування вміння прогнозувати реальні кінцеві результати діяльності; забезпечення оптимального поєднання адміністративного, колегіального управління й самоврядування; удосконалення економічних механізмів діяльності, пов'язаних із необхідністю реалізації фінансової самостійності навчального закладу.

Є різні бачення науковців щодо вирішення поставлених завдань. Зокрема, одні вбачають результативність цього процесу у «поєднанні змін у культурі управління освітніми закладами із запровадженням довгострокового стратегічного планування діяльності вищої освітньої установи», інші «у використанні інформаційно-комунікаційних технологій» як провідного складника моніторингової системи [2].

На нашу думку, будь-який із вищезазначених шляхів можливий за дотримання в процесі модернізаційних змін таких підходів: використання своєї автономії і академічного потенціалу на забезпечення високої якості освіти з усвідомленням її соціальної значимості; встановлення на новій основі своїх стосунків на ринку праці, вибудовуючи ефективні партнерські зв'язки з усіма відповідними соціальними сферами в межах відповідної автономії й академічних свобод; створення потужного наукового потенціалу вищого

навчального закладу, здатного забезпечити якість освіти на рівні міжнародних стандартів; вдосконалення інфраструктури навчально-виховного комплексу вищого навчального закладу та технологій навчання; запровадження моделей стажування перспективних викладачів у зарубіжних вищих школах, здійснення навчальних турів до провідних навчальних закладів зарубіжжя.

Таким чином, управління навчальним процесом в умовах євроінтеграції пов'язане з переглядом усталених упродовж десятиліть норм освітньої діяльності. А це, в свою чергу, як слушно зауважує В. Г. Кремень, потребує змін самого змісту навчання (чітке і однозначне визначення фундаментальних знань у різних сферах вивчення людини і світу); корекцій на правленості навчального процесу (вироблення розуміння необхідності та уміння навчатися упродовж життя) [3].

Євроінтеграція — це добровільне зобов'язання України модернізувати систему своєї вищої освіти з метою її зближення з європейською освітою, без будь-якого тиску зверху, без жорсткої уніфікації. Це запрошення до вдумливого зважування всіх плюсів і мінусів освітньої інтеграції, розрахованої на розширення доступності вищої освіти, її відкритості та здійснення рівних прав громадян в одержанні освітніх послуг, певного статусу, професії, роботи.

Сьогодні вища освіта України переживає оновлення: новою стала законодавча база, вона стала іншою в організаційному плані, в нових кваліфікаціях, у змісті освіти і її результатах тощо. При цьому психологічно важливо, що сьогодні не тільки світ став іншим — відкритим, де маси людей вільно пересуваються, а ті, що живуть за десятки тисяч кілометрів один від одного, тим не менше, знаходяться в єдиному інформаційному просторі. Тут на повний зріст постає проблема сприйняття інформації, яка дається, з одного боку, підручниками і викладачами, а з іншого — величезним обсягом і швидкістю інформаційних потоків,

що йдуть з телевізора та Інтернету. І все ж головне в іншому — людина по-новому розуміє, осмислює і цей світ, і себе в ньому. У цьому зв'язку важливо теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити як, де і до яких меж має здійснюватися комп'ютеризація навчання, щоб робота студентів з комп'ютером не знижувала ініціативності їх думки, не збіднювала діяльність їхньої творчої уяви і водночас не вводила від реального світу, сприяючи більш інтенсивному розвитку у них якостей активних суб'єктів.

Європейська інтеграція — процес довготривалий, що буде вимагати подолання суперечностей, стереотипів і спірних питань, які сьогодні складно передбачити. Саме з цим уже стикались західні держави у своєму просуванні болонського процесу. Однак зауважимо, що це мало місце в країнах, де відносно твердо можна говорити про економічну, соціальну стабільність, наявність правової держави. Тож, щоб безнадійно не відстати, уже сьогодні необхідні цілеспрямовані, свідомі, наполегливі зусилля для розвитку тих університетів, які найбільшою мірою готові до переходу на якісно новий рівень.

Нині суспільно-економічні зміни є настільки швидкі, а умови життя нового покоління мають так мало спільного з формівними умовами попередніх поколінь, що досвіду минулого періоду стає замало для навчання і виховання дітей та молоді. Євроінтеграція створює досить сприятливі умови для розвитку науки й освіти. Перебування України у стадії прискорених трансформацій ставить питання не тільки про виправданість модернізації освіти, а й про її невідворотність. Стає все більш необхідним перехід від адаптаційного навчання до особистісно орієнтованого.

Євроінтеграція не є процесом, спрямованим на створення якоїсь надбудови.

Це у своїх основних вимірах є те, чим ми маємо опікуватися постійно, незалежно від того приєдналась чи ні Україна до Болонської декларації. Євроінтеграція України є дієвим засобом підвищення доступу громадян до якісної освіти.

посередковано результати від Євроінтеграції можна оцінювати і показниками повноти виконання основоположної функції освіти, яка полягає у підготовці освічених громадян даної країни, патріотів і, звичайно, професіоналів. Конкретно це пов'язано з наявністю та послідовним втіленням у життя освітян культурних, спортивних та інших державних програм та оцінкою наслідків їх реалізації.

Завдяки Євроінтеграції ми повинні набути нових конкурентних переваг в якості освіти, досягти нового рівня підготовки фахівців і водночас гармонізувати нашу освіту, зробити так, щоб ми були зрозумілі Європі, а Європа — зрозуміла нам. Вимоги Болонської декларації маємо так вписати в практику освітньої діяльності, щоб не зашкодити вітчизняній освіті, збагатити її кращими надбаннями європейського досвіду.

Література

1. Прокопенко І. Ф., Євдокимов В. І. Сучасні педагогічні технології в підготовці вчителів : навч. посібник. — Харків : Колегіум, 2008. — 344 с.
2. Академічні свободи, університетська автономія та освіта для сталого розвитку. Мовою документів : наук. видання. — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. — 288 с.
3. Кремень В. Г. Модернізація системи вищої освіти: соціальна цінність і вартість для України : монографія. — К. : Пед. думка, 2007. — 257 с.

03.02.2011